

VALYUTA KURSI O'ZGARISHINING IJOBIY VA SALBIY OQIBATLARI

Kenjayev Yusufalixon Alibek o'g'li

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

To'rtko'l fakulteti talabasi

Yusufalikenjayev@gmail.com

Karimova Shaxnoza Uktamovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti assistenti

K_shaxnoza@tsue.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada valyuta kursining iqtisodiyotga ta'siri, xususan, uning ijobiy va salbiy oqibatlari nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Valyuta kursi tushunchasi, uning o'zgarish sabablari va natijalari ilmiy manbalar asosida yoritilib, O'zbekiston misolida konkret ko'rinishlari o'rganiladi. Maqola ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda valyuta siyosatining ahamiyatini yoritib beradi.

Kalit so'zlar: valyuta kursi, iqtisodiyot, inflyatsiya, eksport, import, tashqi qarz, O'zbekiston iqtisodiyoti

Kirish

Valyuta kursi iqtisodiyotning muhim ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, uning o'zgarishi davlatlararo savdo, investitsiyalar va aholi farovonligiga bevosita ta'sir qiladi. Ayniqsa, global iqtisodiyot sharoitida valyuta qiymatining o'zgarishi har bir mamlakatning iqtisodiy barqarorligini belgilovchi omillardan biridir. Ushbu maqolada valyuta kursining ijobiy va salbiy oqibatlari tahlil qilinadi, O'zbekiston misolida amaliy jihatlar ko'rib chiqiladi.

Nazariy qism

Valyuta kursi — bu bir davlat pul birligining boshqa davlat valyutasiga nisbatan qiymatini anglatadi¹. U turli omillarga bog'liq ravishda shakllanadi. Quyidagi asosiy tushunchalar nazariy jihatdan muhim hisoblanadi:

- Valyuta kursi turlari: Rasmiy (markaziy bank tomonidan belgilanadi) va erkin (bozor orqali shakllanadi)².
- O'zgarish sabablari: Markaziy bank siyosati, inflyatsiya darajasi, eksport-import balansidagi farq³.
- Tashqi omillar: Xalqaro iqtisodiy krizislar, pandemiyalar, siyosiy noaniqliklar.

Valyuta kursi o'zgarishining ijobiy oqibatlari

Valyuta kursining qadrsizlanishi eksportni rag'batlantiradi, chunki mahalliy mahsulotlar xorijda arzonlashadi. Bu korxonalar daromadini oshirib, yangi ish o'rinlari yaratishga imkon beradi⁴. Shuningdek, import mahsulotlari qimmatlashganligi sababli, ichki ishlab chiqarishga talab ortadi. Natijada iqtisodiyotning milliy segmenti rivojlanadi.

Valyuta kursi o'zgarishining salbiy oqibatlari

Valyuta kursining oshishi import qilinadigan mahsulotlar narxining ko'tarilishiga olib keladi. Bu inflyatsiyani kuchaytiradi va aholining xarid qobiliyatini pasaytiradi⁵. Agar tashqi qarzdorlik xorijiy valyutada bo'lsa, kurs o'zgarishi davlat byudjetiga qo'shimcha yuklama bo'ladi. Bu ayniqsa past daromadli qatlamlar uchun salbiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston misolida valyuta kursining o'zgarishi

2017-yilda O'zbekistonda so'm kursining erkinlashtirilishi valyuta siyosatida muhim burilish bo'ldi. Boshlang'ich bosqichda bu jarayon inflyatsiyaning oshishiga va ayrim mahsulotlar narxining ko'tarilishiga sabab bo'ldi. Ammo vaqt o'tishi bilan eksport va investitsiyalar hajmi o'sdi, iqtisodiyotda ishonch ortdi. Bu islohot uzoq muddatda milliy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qildi.

Jadval 1. Valyuta kursining ijobiy va salbiy oqibatlari (taqqoslash)

Yo'nalish	Ijobiy ta'sirlar	Salbiy ta'sirlar
Tashqi savdo	Eksport arzonlashadi, ortadi	Import mahsulotlari qimmatlashadi
Ichki ishlab chiqarish	Raqobat kuchayadi, ishlab chiqarish rag'batlanadi	Xom ashyo importiga bog'liq korxonalar qiynaladi
Narxlar (inflyatsiya)	Mahalliy tovarlarga bozor kengayadi	Inflyatsiya oshadi
Aholi turmush darajasi	Ish o'rinlari ko'payadi	Xarid qobiliyati pasayadi
Tashqi qarz	Barqaror kurs qarz yukini yengillashtiradi	Kurs pasaysa qarz yuklamasi ortadi

Jadval 2. O'zbekistonda so'm kursining o'zgarishi va inflyatsiya (2017–2023)

Yil	USD/so'm kursi (yil oxiri)	Yillik inflyatsiya (%)	Asosiy izohlar
2017	8,120	14.4	Kurs erkinlashtirildi, narxlar oshdi
2018	8,050	17.8	Inflyatsiya yuqori darajada davom etdi
2019	9,100	15.1	Eksport va investitsiyalar o'sishi kuzatildi
2020	10,200	12.3	Pandemiya ta'siri, valyuta beqarorligi
2021	10,350	11.1	Iqtisodiy barqarorlik bosqichlari boshlanishi
2022	10,700	14.0	Jahon bozoridagi o'zgarishlar ta'siri

2023	11,000	13.5	Inflyatsiya va valyuta kursi beqarorligi
2017	8,120	14.4	Kurs erkinlashtirildi, narxlar oshdi
2018	8,050	17.8	Inflyatsiya yuqori darajada davom etdi
2019	9,100	15.1	Eksport va investitsiyalar o'sishi kuzatildi
2020	10,200	12.3	Pandemiya ta'siri, valyuta beqarorligi
2021	10,350	11.1	Iqtisodiy barqarorlik bosqichlari boshlanishi
2022	10,700	14.0	Jahon bozoridagi o'zgarishlar ta'siri
2023	11,000	13.5	Inflyatsiya va valyuta kursi beqarorligi

Xulosa

Valyuta kursining o'zgarishi iqtisodiyot uchun ikki tomonlama ta'sirga ega. Ijobiy oqibatlari eksport va milliy ishlab chiqarishni rag'batlantirishda namoyon bo'lsa, salbiy ta'sirlari inflyatsiya va xarid qobiliyatining pasayishi orqali aholi hayotiga ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston misolida so'm kursining erkinlashtirilishi uzoq muddatda iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qilgan bo'lsa-da, bu jarayon boshida ma'lum qiyinchiliklar yuzaga kelgan. Shu bois valyuta siyosatini doimiy monitoring qilish va iqtisodiy risklarni kamaytirish muhim hisoblanadi. Shu bois, valyuta kursi o'zgarishlarining iqtisodiyotga ta'siri kompleks va ko'p qirrali jarayon ekanligini unutmaslik lozim. Ijobiy jihatlar qisqa va o'rta muddatli davrda iqtisodiy faollikni rag'batlantirishi mumkin bo'lsa-da, salbiy oqibatlar, ayniqsa inflyatsiya, aholi turmush darajasiga bosim ko'rsatishi mumkin. Shu munosabat bilan, O'zbekiston singari rivojlanayotgan davlatlarda valyuta siyosati chuqur o'ylangan, ilmiy asoslangan va moslashuvchan bo'lishi zarur. Davlat tomonidan amalga oshiriladigan makroiqtisodiy choralar — valyuta intervensiyalari, pul-kredit siyosati, import-eksport balansini tartibga soluvchi vositalar — kursning keskin o'zgarishlaridan kelib chiqadigan salbiy oqibatlarni yumshatishda muhim rol o'ynaydi.

Kelgusida valyuta barqarorligini ta'minlash uchun iqtisodiyotning diversifikatsiyasi, eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarishni kengaytirish va tashqi iqtisodiy risklarga tayyor turish zarur. Shuningdek, aholining moliyaviy savodxonligini oshirish ham bu jarayonda muhim omil hisoblanadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Mankiw, N. G. (2020). Principles of Economics. 8th Edition. Cengage Learning.
 2. Krugman, P., & Obstfeld, M. (2018). International Economics: Theory and Policy. 11th Edition. Pearson.
 3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti. www.cbu.uz
 4. Davlat statistika qo'mitasi. www.stat.uz
 5. Zokirov, B. (2021). Iqtisodiy xavfsizlik va valyuta siyosati. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
- ¹ Mankiw, N. G. (2020). Principles of Economics. Cengage Learning.
- ² Krugman, P., & Obstfeld, M. (2018). International Economics. Valyuta kursining turlari va o'zgarish sabablari haqida.
- ³ O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki statistikasi. www.cbu.uz
- ⁴ Zokirov, B. (2021). Ijobiy iqtisodiy ta'sirlar haqida.
- ⁵ Davlat statistika qo'mitasi, www.stat.uz. Inflyatsiya va iqtisodiy qiyinchiliklar.